

IX MAŁOPOLSKIE DNI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W dniach 26–27 maja 2007 roku odbyły się IX Małopolskie Dni Dziedzictwa Kulturowego. Ta cykliczna impreza organizowana jest od 1999 roku. Co roku podczas dwóch dni goście oraz mieszkańcy Małopolski mogą zwiedzać na co dzień najczęściej niedostępne zabytki, a także poznawać przeszłość i tradycje regionu uczestnicząc w licznych imprezach towarzyszących. Dni Dziedzictwa są z powodzeniem realizowane jako stały element integrujący region i promujący jego wspólną spuściznę historyczną, stanowiącą ważną część dziedzictwa narodowego.

Idea corocznego organizowania Dni odbierana jest przez zwiedzających jako wartościowe przedsięwzięcie edukacyjne i promujące, dzięki któremu ukazane jest zarówno bogactwo, różnorodność i atrakcyjność zabytków Małopolski, jak i zanikających tradycji, w tym rzemieślniczych zawodów. Przyczynia się także do dokumentowania zasobów kulturowych Małopolski i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Małopolskie Dni Dziedzictwa Kulturowego wpisują się również w program Rady Europy pt. „Europa Wspólne Dziedzictwo”.

W dotychczasowych ośmiu edycjach imprezy udostępniono zwiedzającym 127 obiektów zabytkowych (klasztory, kościoły, muzea, kompleksy dworskie, pałace, wiekowe ogrody i stare nekropole, miasteczka z ich charakterystyczną zabudową, zabytki sztuki ludowej oraz budownictwa). Do dyspozycji turystów przygotowano przewodniki.

Zainteresowanie Dniami wzrasta – w 2006 roku uczestniczyło w nich ok. 33 000 osób! Warto podkreślić, że niezwykle majowy weekend jest zwieńczeniem projektu w przygotowanie, którego angażują się zarówno lokalne samorządy, instytucje kultury, stowarzyszenia, media regionalne, jak i sami mieszkańcy. To zaangażowanie sprawia, że formuła Dni wciąż się poszerza. W roku 2007 objęła następujące imprezy:

- **„Skarby Małopolski”** – konkurs fotograficzny – (edycja siódma) organizowana przez Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu;
- **„Skarby Małopolski”** – konkurs plastyczny i stron www dla młodzieży (edycja czwarta organizowana przez Małopolski Instytut Kultury);
- **„Sekrety zabytków – wielka eksploracja”** projekt edukacyjno-artystyczny (edycja piąta) organizowana przez Małopolski Instytut Kultury;
- **Nagroda Województwa Małopolskiego im. Mariana Korneckiego** przyznana za wybitne osiągnięcia w dziedzinie ochrony i promocji zabytków architektury drewnianej Małopolski (edycja piąta).

W ramach IX edycji Dni zainteresowani mogli zwiedzić:

1. Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego

Założona w 1364 r. przez króla Kazimierza Wielkiego, a odnowiona dzięki królowej Jadwidze i Władysławowi Jagielle Akademia Krakowska nosi od 1817 r. nazwę Uniwersytetu Jagiellońskiego. Najstarsze, należące do uczelni budynki wznoszono pomiędzy dzisiejszą ulicą Wiślną i Olszewskiego a kościołem św. Anny. W tym kwartale, zwanym uniwersyteckim, w drugiej połowie XIX w. znajdowały się trzy kolegia i siedem burs. Średniowieczne bursy pełniły rolę sal wykładowych, a zarazem wspólnego mieszkania wykładowców i studentów. Budynek Collegium Novum powstał na miejscu, w którym istniały założone jeszcze w połowie XV w. bursy Jeruzalem i Filozofów. Obie spłonęły i popadły w ruinę w 1841 r.

Pierwsze plany budowy w tym miejscu nowego gmachu uniwersyteckiego powstały w 1869 r. Zabiegi władz uczelni oraz przychylne nastawienie administracji austriackiej sprawiły, że w 1883 r. rozpoczęto budowę. Projektantem Collegium Novum był architekt Feliks Księżarski. Jeszcze w czasie trwania prac budowlanych Księżarski na bieżąco nanosił zmiany dotyczące wewnętrznych podziałów gmachu. Sprawa rozplanowania wnętrza była o tyle skomplikowana, że Collegium Novum miało być nie tylko budynkiem dydaktycznym i administracyjnym, ale także reprezentacyjną siedzibą władz Uniwersytetu. Pomimo śmierci Księżarskiego (1884 r.) prace dokończono zgodnie z planami architekta. Uroczyste otwarcie nastąpiło 14 czerwca 1887 r. Od początku swego powstania Collegium wzbudzało podziw; uznano je za najpiękniejszy neogotycki budynek w Krakowie, a nawet w Polsce.

Usytuowanie Collegium przy Plantach, fasadą do niewielkiego placu stworzyło przestrzeń umożliwiającą podziwianie wspaniałych proporcji i architektury budynku, podkreślonych jeszcze kontrastującą z ceglanyimi ścianami zielenią otaczających drzew. Duża bryła budynku jest ozdobiona wieloma kamiennymi detalami, jak obramienia okien, gzymsy, dekoracja szczytów, a także wysoki cokół. Szczególnie dekoracyjna jest fasada budynku podkreślona ryzalitem z ostrołukowymi arkadami w przyziemiu i wysokimi oknami piętra, zwieńczona szczytem poprzedzonym maswerkową balustradą i sterczynami. W polach nad oknami widoczne są herby Uniwersytetu i jego dobrodziejów.

Plan Collegium zakomponował architekt w oparciu o dwa wewnętrzne dziedzińce oraz mieszczącą się między nimi przestronną, monumentalną klatkę schodową z maswerkową balustradą oraz kryształowymi sklepieniami. Na piętrze znajduje się najbardziej reprezentacyjna sala tego gmachu – aula. Wiedzie do niej dwoje bogato zdobionych, polichromowanych drzwi. Wyposażenie auli, które stanowią: katedra rektorska, fotele członków senatu, krzesła dziekańskie, a także boazeria, zostało zaprojektowane przez architekta Tadeusza Stryjeńskiego. Niezwykle dekoracyjne i ciekawe jest przekrycie auli przypominające średniowieczne stropy belkowe. Wystrój sali dopełniają piec kaflowe o neogotyckim kształcie, kinkiety, ściany w kolorze różu pompejańskiego zdobione dekoracją patronową złożoną z goździków i godła sygnetu rektorskiego oraz wiszące tu cenne obrazy, z których najbardziej znany to Mikołaj Kopernik autorstwa Jana Matejki. Wyposażenie auli jest częściowo zrekonstruowane w oparciu o zachowane projekty i zdjęcia.

Obecnie Collegium Novum jest siedzibą rektora i władz uczelni i w ograniczonym zakresie pełni funkcje naukowo-dydaktyczne.

Bibliografia: Z.J. Białkiewicz, *Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, „Rocznik Krakowski”, 53: 1993; M. Bogdanowska, *Neogotycki budynek uniwersytecki. Dzieło epoki oraz obiekty współczesnych działań konserwatorskich i modernizacyjnych na przykładzie Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2006; *Collegium Novum 1887–1987. Materiały z sesji naukowej*, red. W.M. Bartel, Kraków 1991.

2. Pałac biskupa Erazma Ciołka – Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie

Pałac biskupa Erazma Ciołka mieści się przy ul. Kanoniczej, na terenie Okołu, dawnego podgrodzia Wawelu. Od XIV wieku osiedlali się tutaj kanonicy kapituły krakowskiej, budując niewielkie kanonie. W latach 1503–1505 na miejscu dwóch takich domów został wzniesiony okazały pałac, ufundowany przez biskupa płockiego Erazma Ciołka (1474–1522), sekretarza Aleksandra Jagiellończyka, humanistę i dyplomata.

Architektura pałacu łączy w sobie elementy budownictwa późnogotyckiego – krystaliczne kolumny sieni – z czysto renesansowymi. Do tych ostatnich należy przede wszystkim portal wejściowy wykonany według wzorów florenckich. Po śmierci biskupa Ciołka pałac objął biskup krakowski Piotr Tomicki (1524–1535), który dokonał rozbudowy swej siedziby. Wzniesiono wówczas dwie oficyny boczne; w północnej zachowała się sala ozdobiona malowanym fryzem z motywem girland, wśród których widnieją kartusze z herbem bp. Tomickiego. Pod koniec XVI w. pałac stał się siedzibą kardynała Jerzego Radziwiłła (1591–1600). Za jego czasów oficynie tylnej nadbudowano arkadową loggię, pełniącą rolę miejsca widokowego. Później pałac podzielił losy Krakowa, dla którego druga połowa XVII w. i początek XVIII w. były czasem zastoju w wyniku wojen i epidemii. Na krótko pałac odzyskał świetność w pierwszej połowie XVIII w.

W 1805 r. pałac przeszedł na własność rządu austriackiego i od tego czasu mieściły się tu różne urzędy. W 1837 r. pożar zniszczył część oficyny tylnej, co stało się powodem do podjęcia prac remontowych. Przeprowadzono je w latach 1839–1841, a rezultatem było zniekształcenie pierwotnej architektury pałacu. Zmieniono m.in. układ pomieszczeń w budynku frontowym, co skutkowało usunięciem z fasady dużych, pałacowych obramień okiennych z początku XVI w. i wmurowaniem zwykłych okien. W drugiej połowie XIX i w XX w. pałac poddawano kilkakrotnie doraźnym naprawom, jednak nie zapobiegły one degradacji budowli. W 1996 r. pałac stał się własnością Muzeum Narodowego w Krakowie, a w 1999 r. rozpoczęła się jego kompleksowa konserwacja, prowadzona dzięki środkom udzielonym przez Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa. Program konserwatorski ukierunkowany był na przywrócenie pałacowi pierwotnej formy z czasów jego świetności, a zarazem na przystosowanie go do nowej funkcji muzealnej. Prace zakończyły się w 2006 r.; znalazły w nich pomieszczenia stałe galerie. Na pierwszym piętrze mieści się wystawa Sztuka dawnej Polski (XII–XVIII wiek), prezentująca najlepsze zbiory Muzeum Narodowego z okresu średnio-wiecza, renesansu i baroku, natomiast na parterze znajduje się ekspozycja znakomitej kolekcji ikon z ziem południowo-wschodnich dawnej Rzeczypospolitej. W dalszej perspektywie jest planowane urządzenie trzeciej ekspozycji, która w zasadzie będzie rodzajem magazynu, dostępnego jednak dla zwiedzających. Umieszczony tam zostanie zbiór rzeźby kamiennej oraz odlewów gipsowych.

Bibliografia: B.A. Fischingerowie, *Pałac biskupa Erazma Ciołka w Krakowie*.

3. Ogrody księży misjonarzy w Krakowie na Stradomiu

Zgromadzenie Księży Misjonarzy założył św. Wincenty – Paulo w 1625 r. w Paryżu. Zasadniczym celem ich posługi było prowadzenie misji parafialnych oraz kształcenie duchowieństwa, szczególnie w seminariach. W Krakowie misjonarze pojawili się w 1682 r. za sprawą biskupa Jana Małachowskiego, który powierzył im zarząd Seminarium Zamkowego mieszczącego się na Wawelu. Niedługo potem rozpoczęli poszukiwania miejsca pod własny dom i w tym celu zakupili kilka działek oraz domów na przedmieściach Krakowa przy obecnej ul. Stradomskiej.

Kościół i zabudowania domu Księży Misjonarzy powstały głównie pod koniec XVII w. oraz w pierwszej połowie XVIII w.; w tym samym czasie zakładano ogrody. Najmniejszym z nich jest mieszczący się wewnątrz zabudowań wirydarz. Na otoczonej krążankiem, niewielkiej przestrzeni rosną drzewka morelowe, buk i krzewy róż. Ogród główny, o powierzchni ok. 3 ha, został założony prawdopodobnie już pod koniec XVII w. w widłach płynącej tu wówczas Starej Wisły i Rudawy, a w 1701 r. otoczony barokowym murem. Do końca XVIII w. był podzielony na 18 kwater obsadzonych drzewami i strzyżonymi szpalerami. Zaniedbany w XIX w., został odnowiony pod koniec tegoż stulecia; utworzono wówczas część parkową i ustawiono w niej figurę Matki Bożej. Po II wojnie światowej ogród zmniejszył się – władze komunistyczne zabrały tereny od strony ul. św. Sebastiana i Dietla. Obecny jego wygląd to efekt przeprowadzonych w latach 80. XX w. zabiegów pielęgnacyjnych. Ich celem było uporządkowanie założenia ogrodowego i przywrócenie mu pierwotnego, XVIII-wiecznego kształtu. Odnowiony ogród nagrodzono w 1988 r. złotym medalem Ministerstwa Kultury i Sztuki za najlepszą rewaloryzację zabytkowego ogrodu.

Założenie ogrodu głównego ma plan nieregularnego trapezu, z aleją widokową; po obu jej stronach znajduje się po 8 kwater obsadzonych drzewami. Ogród jest podzielony na część parkową, sad i warzywnik oraz część o charakterze rekreacyjnym, służącą mieszkańcom domu i studiującym w Instytucie Teologicznym Księży Misjonarzy alumnom. W części parkowej centralnie usytuowana jest drewniana altanka, wokół rosną liczące ponad 80 lat dęby i klony; jest tutaj czterdziestoletni żywopłot grabowy, jałowce, cisy, topole i kasztanowce. Druga część, czyli sad, ma walory głównie użytkowe: rośnie tutaj około 500 drzew jabłoni, grusz, śliw, czereśni, moreli i brzoskwini, krzewy porzeczek i agrestu; uprawiane są tu także warzywa.

Po zwiedzeniu ogrodów warto wstąpić do świątyni noszącej wezwanie Nawrócenia św. Pawła.

Księża misjonarze w ciągu kilku wieków istnienia domu zgromadzili wiele dzieł sztuki i rzemiosła oraz bogaty księgozbiór. Wybrane obiekty można zobaczyć w Muzeum Historyczno-Misyjnym. Z okazji Małopolskich Dni Dziedzictwa Misjonarze udostępnili oglądającym kilka wspaniałych eksponatów, m.in. pochodzącą z Francji, XIII-wieczną Biblią Latina, *Astronomicorum libri* z 1499 r. oraz listy św. Wincentego do współbraci pracujących w Polsce (1652–1660).

Bibliografia: *Katalog zabytków sztuki w Polsce*. T. IV: *Miasto Kraków*. Cz. V: *Kazimierz i Stradom. Kościoły i klasztory* 2, red. I. Rejduch-Samkowa, J. Samka, Warszawa 1994.

4. Pałac w Kościelnikach

Dzielnica Nowa Huta, kojarząca się przede wszystkim z socjalistycznym „idealnym” miastem i ogromnym kombinatem, powstała na terenach, gdzie przez całe wieki istniały wioski, kościoły, pałace i dwory. Przytłoczone najnowszą historią, powoli są odkrywane na nowo. Jedną z takich wsi są Kościelniki, przyłączone do miasta w 1973 r. jako osiedle Nowej Huty. Jest tutaj XVIII-wieczny pałac otoczony rozległym parkiem oraz towarzyszące mu, obecnie zrujnowane, budynki będące częściami – pierwotnie obronnego – założenia o średniowiecznym rodowodzie. Należy do nich zameczek, później zaadaptowany na oficynę zachodnią, oficyna wschodnia oraz budynek bramny i kaplica.

Pierwsza pisemna wzmianka o Kościelnikach została zanotowana w Kodeksie Dyplomatycznym Małopolski w 1369 r., kiedy właścicielem wsi był niejaki Goworek. W XV w. kościelnicki majątek należał do Odrowążów, którzy sprzedali go w 1489 r. biskupowi włocławskiemu Krzesławowi Kurozwęckiemu. Od jego rodziny Kościelniki zakupił na początku XVII w. wojewoda krakowski Stanisław Lubomirski, właściciel Nowego Wiśnicza. Jednak niedługo potem sprzedał dobra kościelnickie kapitulie krakowskiej, od której wydzierżawił je w 1663 r. Władysław Morstin. Jego najmłodszy syn Stefan, już właściciel, nie dzierżawca Kościelnik, zlecił w 1708 r. budowę pałacu pośrodku dawnego założenia obronnego. Wzniesiono piętrowy barokowy pałac według projektu Józefa Pioli.

Krótko właścicielami tutejszych dóbr byli Linowscy, od których kupił je w 1773 r. Eliaszb Wodzicki. Przeprowadził on pod koniec XVIII w. przebudowę pałacu w duchu klasycyzmu, a po 1818 r. geometryczne założenie ogrodowe przekształcił w swobodny park angielski. W 1847 r. Kościelniki przeszły w ręce Potockich, lecz wkrótce, poprzez małżeństwo Teresy Potockiej, wróciły do Wodzickich. Zamieszkiwali oni tutaj do 1945 r., kiedy to zostali bezprawnie wyrzuceni, a pozbawiony opieki majątek rozgrabiono i zdemastrowano. W ciągu pół wieku pałac przejmowany był przez kolejnych użytkowników, lecz nigdy nie doczekał się remontu. Dopiero pod koniec lat 90. odzyskali go prawnicy spadkobiercy i stał się własnością Nowina Konopków. Obecnie zabudowania dawnego zamku, pałac i ogrody są powoli restaurowane, m.in. dzięki wsparciu Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa.

Dzisiejszy wygląd pałacu jako barokowego budynku o wyrazistych ryzalitach pochodzi z początku XVIII w. oraz z czasów jego klasycystycznej przebudowy na przełomie XVIII i XIX stulecia. Jest przykładem barokowego założenia nazywanego *entre cour et jardin* (między dziedzińcem a ogrodem): przed pałacem znajdował się dziedziniec flankowany oficynami i bosketami, dostępny przez przejazd budynku bramnego i poprzedzony drewnianym mostem zwodzonym, a za pałacem geometryczny ogród. Oś całego założenia biegła od bramy wjazdowej, przez główną sień, do symetrycznie rozplanowanego ogrodu. Pałac otacza malowniczy, założony na tarasach ogród, położony na terenie opadającym w kierunku południowym, ze stawami i alejami wodnymi. Od wschodu pałacu, wśród drzew znajduje się zrujnowany pomnik ustawiony przez Eliasza Wodzickiego na pamiątkę wizyty, jaką złożył w pałacu król Stanisław August w 1787 r., by spotkać się ze swoją siostrą Izabelą, wdową po Janie Klemensie Branickim, która rezydowała w Kościelnikach przez kilkanaście lat.

Bibliografia: T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka ziemi krakowskiej*, Kraków 1982; M. Lempart, *Zapomniane dziedzictwo Nowej Huty. Kościelniki*, Kraków 2006.

5. Pałac w Igołomi (powiat krakowski)

Igołomia jest położona na lewym brzegu Wisły, na terenie, który obfituje w ślady osadnictwa starożytnego i wczesnośredniowiecznego. W pobliskim Zofipolu, w okresie od III do IV w. n.e., znajdował się jeden z większych w Europie ośrodków garncarstwa.

Źródła pisane wymieniają Igołomię w 1229 r. Dzieliła się wówczas na Igołomię Mniejszą, należącą do krakowskiej kolegiaty św. Floriana, oraz Większą, która była na początku XIII w. uposażeniem klasztoru tyńskiego. Sprzedana w 1402 r. Jakuszowi z Boturzyna, zmieniała wielokrotnie właścicieli, by wreszcie stać się w latach 70. XVIII w. własnością Akademii Krakowskiej. Istniejący w Igołomi folwark stanowił zaplecze materialne uczelni, a miejscowi studenci byli zwolnieni z czesnego w Akademii. Na początku XIX w. dobra igołomskie przeszły w ręce hrabiów Wodzickich, następnie należały do rodu Skorupków. W 1870 r. wieś kupił Wilhelm Homolacz. Od początku XX w. zamieszkiwali w Igołomi Morstinowie; ostatnią właścicielką była Maria Morstin-Górska z mężem. Pałac po gruntownym remoncie w latach 60. XX w. jest użytkowany przez Instytut Archeologii i Etnologii PAN.

Klasykistyczny pałac otoczony parkiem wzniesiony został na przełomie XVIII i XIX w. z inicjatywy Franciszka Wodzickiego lub jego córki z Wodzickich Przerębskiej. Murowana, piętrowa budowla zaplanowana została na rzucie prostokąta, z ryzalitem na osi elewacji ogrodowej. Budynek od strony południowej na skutek posadowienia na krawędzi terasy wiślanej jest osadzony na wysokich suterenach i sprawia wrażenie trójkondygnacyjnego. Wejście do pałacu jest zaakcentowane w elewacji frontowej czterokolumnowym portykiem zwieńczonym belkowaniem i trójkątnym tympanonem. Okna parteru są wysokie, gdyż mieści on pokoje reprezentacyjne, piętro zaś oświetlają niewielkie, kwadratowe okienka. Nad wejściem głównym i sąsiednimi oknami znajduje się fryz z motywem fali. Okna parteru zostały ozdobione pod parapetami płycinami z meandrem oraz gzymsami nadokiennymi wspartymi na konsolkach.

Wejście główne przez portyk prowadzi do przestronnego hallu, za którym mieści się przechodzący przez dwie kondygnacje okrągły salon. Po obu stronach hallu rozmieszczono po dwa trakty pokoi. Dekoracja wnętrz zachowała się najlepiej w salonie. Jego ściany zdobi osiem płycin wypełnionych stucco lustro i obiegający go w 2/3 wysokości fryz z autentycznymi gryfami. Nakrywa go spłaszczona kopuła zdobiona kasetonami i rozetami. W ścianie znajduje się marmurowy kominek z reliefem przedstawiającym ofiarę składaną Eskulapowi, w zwieńczeniu zaś orzeł w wieńcu laurowym. Także w innych pomieszczeniach można podziwiać ciekawe motywy zdobnicze. W saloniku po stronie południowo-wschodniej, u dołu ściany, umieszczony jest fryz z parami sfinksów, u góry z pasem liści. Sztukaterie z motywami roślinnymi znajdują się również w pokoju w narożniku południowo-zachodnim. Sufity większości pomieszczeń zdobią rozety ułożone z liści akantu. Dekoracje sztukatorskie wnętrz zostały wykonane przez Fryderyka Baumanna. W pałacu zachowały się także niektóre elementy pierwotnego wyposażenia, np. część stolarki okiennej i drzwiowej oraz okucia i klamki.

Pałac otacza rozległy park w stylu angielskim. W jego południowej części, położonej w zalewowej dolinie Wisły, znajdował się niegdyś staw. Pośród wielu rosnących tu drzew odnaleźć można wiele ciekawych i wiekowych okazów.

Mieszcząca się w pałacu Pracownia Archeologiczna Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk zgromadziła we wnętrzach interesujące zabytki, wydobyte

nie tylko na terenie Igołomi. Można tutaj zobaczyć naczynia ceramiczne, narzędzia pracy i ozdoby używane przez ludzi kilka tysięcy lat temu.

Bibliografia: T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka ziemi krakowskiej*, Kraków 1982; K. Fabijanowska, Z. Myczkowski, *Studium historyczno-kompozycyjne i projekt rekompozycji parku pałacowego w Igołomi*, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury PAN”. T. 22: 1988; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*. T. I: *Województwo krakowskie*, red. J. Szablowski, Warszawa 1953.

6. Dwór w Pławowicach

Pławowice leżą niedaleko Nowego Brzeska, kilka kilometrów na północ od drogi z Krakowa do Sandomierza. Jest to niewielka wioska, licząca kilkadziesiąt domów położonych w malowniczym, pagórkowatym krajobrazie, w której, pośrodku rozległego parku, znajduje się pałac. Na północ od zabudowań wsi płynie rzeka Szreniawa, a opodal niej rozciągają się stawy hodowlane.

Pierwszą wzmiankę o tej miejscowości – pisanej wówczas „Pławowicze” – znajdujemy w źródłach z połowy XIII w., choć z pewnością istniała ona dużo wcześniej. Jako jedna z niewielu na ziemi nowobrzezkiej, od początku stanowiła własność rycerską. W XVI w. należała do Lanckorońskich herbu Zadora, po nich właścicielami była rodzina Guteterów. Później dobra pławowickie przechodziły z rąk do rąk, trafiając do bogatych Szembeków. Właśnie Helena Szembekowa około 1740 r. wniosła tę wieś w posagu Stefanowi Benedyktowi Morstinowi. Wtedy też ta gałąź rodu Morstinów osiedliła się w Pławowicach na stałe i pozostała w nich aż do 1945 r.

Kiedy w XVIII w. Morstinowie zamieszkali w Pławowicach stał tam jeszcze dwór drewniany. Murowany, klasycystyczny pałac został wzniesiony w latach 1804–1805 z inicjatywy Ignacego Morstina, według projektu warszawskiego architekta Jakuba Kubickiego. Jest to budowla piętrowa, założona na rzucie prostokąta, nakryta czterosпадowym dachem z wysokimi kominami. Przy obu dłuższych elewacjach znajdują się czterokolumnowe portyki zwieńczone trójkątnymi tympanonami. Naroża pałacu zaakcentowane zostały boniowaniem, a okna ujęte profilowanymi obramieniami. Okna parteru są niewielkie, kwadratowe, a oświetlające piętro prostokątne i wysokie. Ta dyspozycja miała swoje uzasadnienie, gdyż piętro miało charakter reprezentacyjny, na parterze zaś pomieszczono służbę i część gospodarczą. Pod koniec XIX w. dokonano rozbudowy od strony południowej, stąd obecne niesymetryczne usytuowanie portyków względem osi pałacu. Wejście do wnętrza wiodło do obszernego holu i położonego za nim kolistego salonu z czterema wnękami flankowanymi kolumnami. W jednej z wnęk znajdowała się rzeźba Minerwy, rzymskiej bogini mądrości, opiekunki sztuki, nauki i rzemiosła artystycznego, co miało znaczenie symboliczne ze względu na zainteresowania Morstinów.

Pałacowy park jest rozległy i zajmuje około 12 ha. Został założony przez Morstinów w części najbliższej pałacu jako park francuski. Są tu rozdzielone alejkami geometrycznie rozplanowane kwatery, obsadzone żywopłotami bukszpanu, ligustru lub cisów. Dalszą część otoczenia zajmuje park utrzymany w stylu angielskim, powstały prawdopodobnie w połowie XIX w. Swobodnie rosnące tutaj drzewa i krzewy należą głównie do gatunków europejskich (lipy i kasztanowce, krzewy jaśminu, śnieguliczki i tawuły). Niedługo bramy

wjazdowej strzegły kamienne lwy, jednak w 1964 r. przewieziono je do Krakowa i obecnie znajdują się przy schodach do wieży ratuszowej.

Bibliografia: T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka ziemi krakowskiej*, Kraków 1982; Ludwik Hieronim Morstin, red. K. Grzesiak, Kraków 2006.

7. Klasztor i kościół w Hebdowie

Nieopodal Nowego Brzeska, na lewym brzegu Wisły od ponad ośmiu stuleci znajduje się opactwo norbertanów. Dwuwieżowa świątynia i przylegający do niej od południowej strony klasztor są położone w zakolu rzeki.

Norbertanów sprowadzili z czeskiej miejscowości Strahov, za zgodą księcia Bolesława Kędzierzawego, dwaj rycerze: Szczezysław i Wrocisław. Zakonnicy przybyli do Hebdowa w 1149 r. i założyli tutaj klasztor. Początkowo był tu zapewne drewniany kościółek, lecz w XIII w. została wzniesiona murowana świątynia. Opactwo hebdowskie rozwijało się bardzo szybko i w średniowieczu należało do najbardziej znaczących wśród opactw norbertańskich Polski, Czech i Węgier. Na ziemiach polskich podlegało mu siedem klasztorów.

Hebdowscy norbertanie w ciągu kilku stuleci uzyskali liczne beneficja w postaci okolicznych wsi, a także grunty, na których obecnie leży Nowe Brzesko. Lokacji miasta na prawie niemieckim dokonał hebdowski opat w 1279 r. Cieszyło się ono licznymi przywilejami i opieką opactwa, którego własnością pozostawało aż do początku XIX w. W połowie XVII w. rozpoczęła się rozbudowa średniowiecznego kościoła i klasztoru, zainicjowana przez opata Melchiora Olszewskiego. W trakcie tych prac dobudowano do prezbiterium od strony wschodniej kaplicę oratoryjną, a korpus kościoła przebudowano na trójnawowy, zakończony dwiema wieżami. Wnętrze świątyni nadano wspaniały, późnobarokowy wystrój. Konsekracji świątyni dokonał w 1678 r. biskup Mikołaj Oborski. W czasie tej rozbudowy powstały także murowane budynki klasztoru.

Najstarszą częścią hebdowskiej świątyni jest prostokątne prezbiterium (2. poł. XIII w.) nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Zamykająca je od wschodu kaplica oratoryjna jest zbudowana na planie kwadratu z trzema apsydami i nakryta kopułą z latarnią. Wnętrze kopuły pokrywa bogata dekoracja malarska i sztukatorska autorstwa Andrzeja Radwańskiego. Przedstawia ona osiem błogosławieństw, cztery kontynenty oraz muzykujące anioły, całość zdobią kwiaty, owoce i wstęgi. Polichromię tę przemalował w 1881 r. Franciszek Radwan, lecz została ona odsłonięta w trakcie prac konserwatorskich w latach 1989–2000.

Barokowy ołtarz główny zdobiony jest lustrami i złoceniami oraz rzadko spotykaną techniką marmoryzacji malowanych na srebrze. Przed wspomnianą konserwacją był on w kolorze czarnym ze złoceniami. Po zdjęciu farby odsłonięto pierwotny zielony kolor i taki postanowiono zachować. W niszy nad ołtarzem znajduje się gotycka figura Matki Bożej z Dzieciątkiem, zasuwana barokowym obrazem Przemienienia Pańskiego. Pochodząca z około 1400 r. drewniana rzeźba jest skarbem hebdowskiej świątyni. Czczona od wieków i słynąca łaskami, została wyróżniona szczególnym darem: 21 listopada 2004 r. papież Jan Paweł II przekazał klasztorowi swój różaniec i pioskę. Dary znajdują się przy figurze, jako wota. Przed ołtarzem, przy półkolistej arkadzie stoją złożone rzeźby św. Norberta – założyciela zakonu oraz św. Augustyna, na którego regule opiera się życie norbertanów.

Pod kościołem rozciągają się podziemia. Pod kaplicą mieści się dawne oratorium zmarłych zakonników, używane w czasie ceremonii pogrzebowych. Zachowały się w nim fragmenty późnobarokowej polichromii oraz plastycznie ukształtowane w tynku czaszki i piszczele. Oratorium, w którym każdego roku urządany jest Grób Pański, łączy się korytarzem z kryptą grobową zakonników.

Bibliografia: *Katalog zabytków sztuki w Polsce*. T. I: *Województwo krakowskie*, red. J. Szablowski, Warszawa 1953; *Ziemia nowobrzeńska. Zarys dziejów gminy i sołectw*, red. W. Chorążki, Nowe Brzesko 2004.

8. Kościół św. Małgorzaty w Dębnie k. Tarnowa

Dębno, położone kilka kilometrów od Brzeska, znane jest głównie dzięki gotycko-renesansowej rezydencji obronnej. Nie jest ona jednak jedynym tak wiekowym obiektem w Dębnie. W odległości kilkuset metrów, nieco powyżej zamku wznosi się kamienny gotycki kościół. Obie budowle położone są na wzniesieniu, w otoczeniu drzew. Wiedzie do nich od głównej drogi aleja wysadzana drzewami.

Parafia dębnińska pojawia się po raz pierwszy w dokumentach z lat 1326–1327, a drewniany kościół parafialny, noszący wezwanie św. Małgorzaty, jest wzmiankowany półtora stulecia później w *Liber beneficiorum* Jana Długosza. Nowa, murowana świątynia powstała zapewne po 1470 r. z fundacji kasztelana krakowskiego Jakuba z rodu Odrowążów, do którego wówczas dobra dębnińskie należały. Budowę kościoła dokończył spadkobierca Jakuba, również Jakub, zwany Szczekockim. Konsekracji świątyni pw. św. Trójcy dokonał w 1504 r. biskup Jan, sufragan krakowski. Jak wynika z dokumentów wizytacji biskupiej, przed 1618 r. zmieniono wezwanie kościoła na starsze: św. Małgorzaty.

Obecność kolejnych dziedziców Dębna, m.in. Wesselinich, Tarłów i Lanckorońskich zaznaczała się donacjami na rzecz parafii oraz ofiarowanym do świątyni wyposażeniem. Pomimo dbałości o świątynię, w latach 40. XIX w. na krótko zabroniono odprawiania w niej nabożeństw, prawdopodobnie z powodu złego stanu budowli. Gruntowną renowację kościoła przeprowadzono w latach 1899–1903 pod kierunkiem krakowskiego architekta Zygmunta Hendla. Wymurowano wówczas ceglane szczyty i pokryto kościół dachówką, zamontowano nowe kamienne gzymsy, rozbudowano zakrystię oraz przykryto nawę nowym stropem. Dębno należało wtedy do rodziny Jastrzębskich – jak pokazała historia – ostatnich właścicieli. Kościół jest zbudowany z kamienia, na prostym planie: do jednonawowego korpusu przylega od wschodu prostokątne prezbiterium, a od strony zachodniej wieża. Po północnej stronie prezbiterium znajduje się niewielka zakrystia.

We wnętrzu kościoła zwraca uwagę duży, niezwykle barwny witraż we wschodniej ścianie prezbiterium. Sprowadzony z Wiednia w 1903 r. przedstawia patronkę kościoła – św. Małgorzatę. Ściany pokrywa polichromia zaprojektowana przez konserwatora i malarza Józefa Dutkiewicza, wykonana w 1957 r. Pokazuje sceny Męki Pańskiej i epizody z życia św. Małgorzaty oraz postacie biblijnych proroków. Ołtarz główny stanowi tryptyk z obrazem Trójcy Świętej w części środkowej i grupami śpiewających aniołów na skrzydłach. Na obrazie środkowym przedstawieni są fundatorzy tryptyku: Jakub Szczekocki z żoną Barbarą oraz dziesięcioro ich dzieci. Oryginał, z którego zachowała się tylko środkowa część, jest przechowywany w krakowskim Muzeum Narodowym.

Interesująca jest także położona na terenie cmentarza kaplica grobowa ufundowana przez Marię z Dembińskich Jastrzębską. Wzniesiona została w 1906 r. z kamienia i cegły, być może według projektu Jana Sas Zubrzyckiego

Niedaleko kościoła i zamku, na pagórku w zakolu rzeczki o nazwie Niedźwiedz stoi figura św. Kingi. Została ona ustawiona w 1725 r. w miejscu, gdzie, jak głosi miejscowa tradycja, istniał pierwszy kościół parafialny w Dębnie.

Bibliografia: *Dzieje sztuki polskiej*. T. 2: *Architektura gotycka w Polsce*, red. T. Mroczko, M. Arszyński, Warszawa 1994; L. Luchter-Krupińska, *Budowle sakralne Dębna*, Brzesko 2004.

9. Dworek Paderewskiego w Kaśnej Dolnej

Kaśna Dolna leży kilka kilometrów na zachód od Cieżkowic, pośród pagórków Pogórza Cieżkowickiego, przeciętego doliną rzeki Białej. Historia Kaśnej sięga czasów średniowiecza, kiedy to w 1344 r. król Kazimierz Wielki powierzył Jakubowi Rożnowi założenie wsi w lasach nad rzeczką Kaśnianką. Rożnowie byli jej dziedzicami aż do drugiej połowy XVII w. Wtedy utracili Kaśną z nieznanym nam dzisiaj powodem. W XVIII stuleciu tutejsze dobra należały przypuszczalnie do Andrzeja de Reklewskiego, a na początku XIX wieku zakupili je Gostkowscy. Budowę istniejącego w Kaśnej dworku (1833) można powiązać z Pawłem Gostkowskim, ówczesnym właścicielem majątku. Jego przebudowa i zmiana otoczenia była zasługą kolejnego właściciela – Ignacego Jana Paderewskiego. Za pośrednictwem swego pełnomocnika, Stanisława Roszkowskiego, kompozytor nabył tę posiadłość w 1897 r. od Barbary z Gostkowskich Jordan Stojowskiej.

Paderewski po raz pierwszy przyjechał do Kaśnej w listopadzie 1897 r., by ustalić plan modernizacji dworu i folwarku. Remont dworu objął wymianę posadzek i dachu, budowę kominków, doprowadzenie wody i elektryczności oraz założenie linii telefonicznej. Kompozytor bywał w Kaśnej zwykle latem. Jednak majątek pomimo poczynionych przez artystę ogromnych inwestycji i zmian zarządców nie przynosił zysków, więc w styczniu 1903 r. sprzedano go Władysławowi i Helenie Kodrębskim. U nich kilkakrotnie bywał Paderewski z żoną; nawet oboje zostali rodzicami chrzestnymi dziecka Kodrębskich.

Kaśna jednak i dla nowych właścicieli nie była opłacalna, dlatego sprzedali ją w 1912 r. Stanisławowi Nowakowi z Sanoka. Nowakowie dbali o majątek i dwór, gospodarząc w nim do 1945 r., kiedy nowe władze nakazały opuścić im dwór. W powojennych czasach w dworze mieściły się m.in. magazyny spółdzielni produkcyjnej i ośrodek wczasowy. Budynki i park zdewastowano, w pobliżu dworku wybudowano domki kempingowe. Wieloletnie działania Tarnowskiego Towarzystwa Muzycznego i wsparcie służb konserwatorskich doprowadziły do objęcia ochroną parku i dworu w 1980 r., w efekcie zaś do ich przejęcia. Od 1998 r. posiadłością zarządza Centrum Paderewskiego Tarnów – Kaśna Dolna. Instytucja ta ma na celu upowszechnianie muzyki poważnej, przede wszystkim zaś kultywowanie pamięci o Ignacym Janie Paderewskim i propagowanie jego działalności.

Stojący na niewielkim, łagodnym wzniesieniu dworek poprzedzony jest szerokim podjazdem i otoczony krajobrazowym parkiem w stylu angielskim. Murowany, parterowy budynek jest nakryty niskim, dwuspadowym dachem. Wejście od frontu prowadzi przez otwarty ganeczek wsparty na czterech kolumnach zwieńczonych belkowaniem i attyką. Budynek zaplanowano na rzucie prostokąta, z podziałem na dwa trakty – frontowy i ogrodowy, rozdzielone korytarzem. We wnętrzach urządzonych dzięki meblom

przekazanym przez Muzeum Narodowe w Warszawie znajduje się ekspozycja poświęcona osobie Ignacego Jana Paderewskiego. Jest tutaj salon utrzymany w stylu neorokokowym oraz salon klasycystyczny, zaaranżowany w miejscu dawnej jadalni. Interesujący jest pokój chiński odzwierciedlający zainteresowanie artysty sztuką Dalekiego Wschodu oraz gabinet pana domu wyposażony meblami w stylu biedermeier i Ludwika Filipa. Zająrzeć można także do sypialni pani domu. Część prezentowanych eksponatów należy do pierwotnego wyposażenia dworu w Kaśnej.

Spacer po pięknym i rozległym, bo 16-hektarowym parku jest prawdziwą przyjemnością. Urzekająca jest daleka perspektywa 300-metrowej alei lipowej i ścieżki swobodnie biegnące wśród rozmaitych gatunków drzew. Najstarsze dęby liczą około 400 lat. Park założony na przełomie XVIII i XIX w., pod koniec XIX w. był przekomponowany w duchu krajobrazowo-romantycznym.

Śród wielu muzycznych wydarzeń, jakie mają miejsce w Kaśnej, warto wspomnieć o odbywającym się od 1996 r. co dwa lata Festiwalu Muzyki Kameralnej „Bravo Maestro”, w czasie którego można usłyszeć muzykę wykonywaną przez niekwestionowanych mistrzów. Latem melomanów przyciągają Muzyczne Spotkania u Paderewskiego.

Bibliografia: M. Perkowska-Waszek, *Ignacy Jan Paderewski o sobie. Zarys biografii wzbogacony listami artysty*, Tarnów–Kaśna Dolna 2004; www.paderewski.tarnow.pl

10. Muzeum pamiątek po Janie Matejce – „Koryznówka” w Nowym Wiśniczu

Wiśnicz jest wymieniany w dokumentach już w 1242 r., kiedy to należał do klasztoru benedyktynek w Staniątkach. Początkowo władali nim Kmitowie herbu Szreniawa, zamieszkując zamek obronny wzniesiony nad rzeką Leksandrówką, później, w XVII w. Lubomirscy. Wojewoda krakowski Stanisław Lubomirski założył Nowy Wiśnicz (prawa miejskie w 1616 r.) i ufundował najważniejsze wiśnickie budowle: kościół i ratusz, a po bitwie pod Chocimiem (1621 r.) klasztor karmelitów bosych.

W jednym z domów przy rynku, murowanym i z szeroką bramą, nazywanym pańskim w połowie XIX w. zamieszkiwała rodzina Serafińskich: Leonard, prawnik i zarządca dóbr wiśnickich, z żoną Joanną z Giebułtowskich. Bywał u nich już jako nastoletni uczeń Szkoły Sztuk Pięknych Jan Matejko, przyjaźnił się z mieszkającymi w Krakowie braćmi Stanisławem i Stefanem Giebułtowskimi. Najmłodszą z Giebułtowskich była Teodora, późniejsza żona artysty. Po pożarze Wiśnicza Serafińscy przeprowadzili się do Bochni, gdzie wówczas pracował Leonard. W Wiśniczu zaś zakupili grunty leżące pomiędzy zamkiem a dawnym klasztorem karmelickim, służącym od czasu I rozbioru Polski jako więzienie, i zbudowali tutaj około 1864 r. niewielki, drewniany dom z ganeczkiem, nazywany Koryznówką.

Od 1866 r., przez kolejnych 10 lat letnie wakacje spędzały tu rodziny Serafińskich i Matejków. Latem 1867 r. dobudowano skrzydło, aby pomieścić powiększającą się gromadkę letników. Dom, pierwotnie przeznaczony na letnią rezydencję, z czasem zaczął spełniać funkcję całorocznego mieszkania.

W latach 50. XX w. rodzina Serafińskich zaczęła udostępniać dom osobom chcącym odwiedzić miejsce, które tak lubił Matejko. Gruntowny remont dworku, przy wsparciu Ministerstwa Kultury i Sztuki, przeprowadzono w latach 1975–1980, w 1981 r. nastąpiło zaś uroczyste otwarcie dworku jako biograficznego Muzeum Pamiątek po Janie Matejce pod patronatem Muzeum Okręgowego w Tarnowie.

Dworek na Koryznówce jest drewnianym, parterowym budynkiem wzniesionym w konstrukcji zrębowej, o ścianach szalowanych niemalowanymi deskami. Przykrywa go czterospadowy, gontowy dach. Wejście akcentuje otwarty ganeczek, wsparty na drewnianych słupach z trójkątnym szczytem. Układ wnętrz jest dwutraktowy: frontowy trakt mieści pokoje przeznaczone do zwiedzania, część od strony ogrodu pełni rolę prywatnego mieszkania gospodarzy.

Otoczający dworek ogród jest położony na rozmaicie ukształtowanym terenie. Za domem, w ogrodzie stoją drewniane budynki stajni i stodoły, w oddali widać staw, przy którym rosną stare lipy, a bliżej jabłonie; obok dworku, na pagórku stoją ule. Wśród drzew spacerują pawie, czasem przysiadając na krawędzi ogrodowej werandy.

Bibliografia: *Bochnia. Dzieje miasta i regionu*, red. F. Kiryk, Z. Ruta, Kraków 1980; S. Serafińska, *Jan Matejko. Wspomnienia rodzinne*, Kraków 1955.

11. Lipnica Murowana

Położona niedaleko Wiśnicza Lipnica Murowana zadziwia przyjezdnych nagromadzeniem na niewielkiej przestrzeni niezwykle, zabytkowych obiektów, a w swoich dziejach licznymi wywodzącymi się stąd świętymi. Miejscowość rozwinęła się w średniowieczu dzięki położeniu przy szlaku handlowym na Węgry. Lokacji miasta na prawie średzkim dokonał w 1326 r. król Władysław Łokietek; w 1379 r. przeniesiono ją na prawo magdeburskie. Pod koniec XIV w. Lipnicę otoczono murem z dwiema bramami i z tego powodu nazwano ją Murowaną.

Miasto podupało na początku XVI w. po kilku pożarach po potopie szwedzkim, który szczególnie przyczynił się do jego zniszczenia. Próba odrodzenia Lipnicy w latach 20. XIX w. przez lokację w niej tzw. Nowego Miasta nie powiodła się. Ponad sto lat później, w 1934 r., Lipnica utraciła prawa miejskie.

Ośrodkiem miasteczka jest rynek, przez który ukośnie przebiega droga, z naroży rynku rozchodzą się uliczki. Ten średniowieczny układ miasta wraz z relikami obronnych murów otaczających niegdyś Lipnicę jest zachowany i czytelny do dzisiaj. Pierzeje rynku zabudowane są w większości drewnianymi domami podcieniowymi z XVIII i XIX w., czasem też późniejszymi. W północno-zachodnim narożniku rynku stoi murowany dom nazywany starościńskim lub pańskim. Pochodzi z XVII w., był siedzibą starosty. Tutejsza parafia jest odnotowana w źródłach w latach 1325–1327. Murowaną świątynię pod wezwaniem św. Andrzeja Apostoła ufundował w 1363 r. Kazimierz Wielki. Jest to jednonawowy kościół z wieżą od zachodu i z wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Do prezbiterium od północy przylega zakrystia, a do nawy od północy i południa trzy kaplice. Prezbiterium i nawę nakrywają płaskie stropy. Do najstarszego wyposażenia świątyni należą dwa gotyckie kamienne portale, dwa kamienne naczynia na święconą wodę, a przede wszystkim figura Matki Bożej, w stylu tzw. pięknych madonn, z ok. 1370 r. Boczny ołtarz Ukrzyżowania Chrystusa pochodzi z XVIII w., pozostałe ołtarze – także główny – i ambona powstały w XIX w.

Poza dawnymi murami miasta znajduje się kościół św. Leonarda, zbudowany prawdopodobnie pod koniec XV w. Jest on drewniany, o konstrukcji zrębowej, z nawą szerszą niż prezbiterium, lecz nakrytą wspólnym z nim dachem. W XVII w. kościół otoczono sobotami, których daszek, podobnie jak ściany świątyni oraz dach, pokryto gontem.

Portal wejściowy od strony zachodniej wykonano w 1837 r. Wnętrze świątyni pokrywają wielobarwne polichromie. Najstarsze, datowane na koniec XV w. malowidła patronowe zachowały się na stropie prezbiterium, nieco młodsze, z połowy XVI stulecia pokrywają strop nawy. Ściany prezbiterium ozdobiono scenami figuralnymi w 1689 r., cykl scen Męki Pańskiej na północnej ścianie nawy powstał zaś w latach 1710–1711. Trzy ołtarze tryptykowe są kopiami gotyckich, skradzionych w 1992 r. Odzyskane, trafiły do Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie, a do świątyni wykonano ich kopie. Obecnie parafia czyni starania o zwrot oryginalnych tryptyków. W świątyni jest także niezwykle ciekawy XVII-wieczny pozytyw szkatulny. Kościół św. Leonarda w 2003 r. został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO.

Najśłynniejszą z postaci związanych z Lipnicą jest św. Szymon. Wędrując po miasteczku, wciąż napotykamy na jego ślady: tuż przy rynku nieduży, murowany kościółek pod jego wezwaniem, ufundowany w 1648 r. wspólnie przez Stanisława Lubomirskiego i tutejszych mieszczan, a na rynku posąg świętego, pochodzący z 1913 r. Ten bernardyński zakonnik, kaznodzieja, teolog i filozof, żyjący w latach 1438–1482, został beatyfikowany w 1685 r., kanonizowany w 2007 r.

Bibliografia: Cz. Anioł, *Lipnica Murowana. Przewodnik*, Lipnica Murowana 2004; S. Wiśniowski, *Lipnica Murowana. Przewodnik historyczno-turystyczny*, Kraków 1998.

12. Kaplica Firlejów w Bejskach

Miejscowość Bejsce jest położona na północny wschód od Krakowa, w niewielkiej odległości od drogi prowadzącej do Sandomierza. Tutejsze tereny są niezwykle malownicze, pagórkowate, poprzecinane wąwozami i niedaleko stąd do Wiślicy.

Parafia Bejsce jest wzmiankowana w dokumentach w latach 1325–1327, lecz jej początki sięgają zapewne XI w. Wcześniejszy kościół był prawdopodobnie budowlą drewnianą. Obecny, gotycki, powstał około połowy XIV w. Jego fundatorami byli Firlejowie, z którymi związana jest również późnorennesansowa kaplica przy tym kościele. Ród Firlejów wywodzi się z Niemiec. Przodkowie bejsceńskich Firlejów służyli jako rycerze na dworze Władysława Łokietka, by później dojść do znacznych zaszczytów i posiadłości. Bejsce należały do nich od początku XIV w. do lat 70. XVII w. Następnie poprzez małżeństwo Firlejówny trafiły w ręce Potockich, później dziedzicami Bejsce był wywodzący się z Włoch ród Badenich, a ostatnimi właścicielami – Byszewscy.

Kościół pw. św. Mikołaja jest jednonawową budowlą wzniesioną z cegły, nakrytą wysokim, dwuspadowym dachem.

Przy południowej ścianie kościoła znajduje się kaplica pw. Najświętszej Marii Panny otwierająca się do wnętrza nawy półkolistą arkadą. Jest to unikalny przykład architektury okresu manieryzmu. Ze względu na rolę jaką pełni – kaplicy grobowej rodu Firlejów – nazywana jest Firlejowską. Ufundował ją wojewoda krakowski Mikołaj Firlej, dyplomata i poseł na dworze Stefana Batorego, a później Zygmunta III Wazy. Autorem kaplicy wzniesionej w latach 1594–1601 jest prawdopodobnie Tomasz Nikiel z Pińczowa. Jego udział w powstaniu kaplicy był dyskutowany, ostatnie jednak ustalenia specjalistów potwierdzają jej związek z warsztatem pińczowskim i kręgiem Santi Guccio.

Kaplica Firlejowska została zbudowana na planie kwadratu i nakryta kopułą z latarnią. Łączy się w niej funkcja kultowa i grobowa. Ten wyraźnie wyodrębniający się

w architekturze typ kaplic kopułowych o przeznaczeniu mauzoleum rodowego wywodzi się od wawelskiej kaplicy Zygmuntowskiej. Zewnątrz kaplica jest niezwykle oszczędnie dekorowana; jedynie na latarni kopuły można dostrzec nagromadzenie detali rzeźbiarskich. Proste i skromne podziały architektoniczne wnętrza kontrastują z bogato rzeźbionym ołtarzem i nagrobkiem. Na wprost wejścia do kaplicy, na ścianie południowej znajduje się obraz w łuku arkady oraz tablica informująca o poświęceniu ołtarza. Przy ścianie wschodniej ustawiono kamienny, rzeźbiony ołtarz z drewnianym, również bogato dekorowanym antepedium. Naprzeciw ołtarza usytuowany został nagrobek Mikołaja Firleja przedstawionego tutaj w pełnej zbroi i jego pierwszej żony Elżbiety z Ligęzów. Postacie zmarłych klęczą, adorując krzyż znajdujący się pośrodku nich. Architektoniczna obudowa nagrobka jest prawie niedostrzegalna pod kłębiącymi się skrzydlatymi smokami, węzami, gryfami, roślinno-zwierzęcymi hybrydami oraz spływającymi z góry smoczymi głowami na długich szyjach.

W kościele warto zwrócić jeszcze uwagę na znajdujący się przy północnej ścianie prezbiterium nagrobek Elżbiety Firlejówny, zmarłej w 1580 r. siostry fundatora kaplicy. Wychodząc z kościoła, po drugiej stronie ulicy trafiamy do pałacu Badenich otoczonego parkiem. Zaprojektowany przez Jakuba Kubickiego dla Marcina Badeniego, został wzniesiony w 1802 r. Zwarta bryła jest urozmaicona wgłębnym portykiem od frontu i trójbocznym ryzalitem ogrodowym. Nakryta wysokim dachem z belwederkiem, w którym ukryte są kominy. Przez obie kondygnacje przechodzi kolisty salon zamknięty kopułowym sklepieniem. W pałacu obecnie mieści się dom pomocy społecznej.

Bibliografia: Z. Bajka, *Bejsce. 1000 lat historii*, Kraków 1994; *Dzieje sztuki polskiej*. T. 2: *Architektura gotycka w Polsce*, red. T. Mroczko, M. Arsyński, Warszawa 1994.

Justyna Przydzielska

SZAFLARSKIE SPOTKANIE Z PRZESZŁOŚCIĄ

„Augustyn Suski – Naczelnik Konfederacji Tatrzańskiej, poeta, patriota, ludowiec”

(konferencja naukowa, 8–9 listopada 2007)

Poeta i społecznik Augustyn Suski należy niewątpliwie do grona najszlachetniejszych synów Podhala. Urodził się 8 listopada 1907 roku w rodzinie góralskiej. Pochodził z Szaflar, koło Nowego Targu. Po ukończeniu nowotarskiego gimnazjum im. Seweryna Goszczyńskiego został studentem polonistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim. W tym czasie ukształtowały się jego poglądy polityczne i artystyczne. Przebywając w środowisku młodej inteligencji góralskiej, której idea regionalizmu podhalańskiego stała się życiowym credo, za duchowego przywódcę obrał sobie Władysława Orkana. Będąc utalentowanym poetą, swoje gęśle nastrojał także na podhalańską nutę, realizując Orkanowskie wskazanie, aby rodzimą literaturę podnosić ku wyżynom dotąd jej niedostępnym. Największe jednak